

Дата надходження до редакції: 01.09.2021
Дата затвердження редакцією: 03.09.2021

DOI 10.33190/0027-2833-320-2021-5-007

**СЛЪДОВАТИ ДОСТОИТЬ: ДОКЛАДИ ОТ МЕЖДУНАРОДНАТА
ОНОМАСТИЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ «АНТРОПНИМИ И АНТРО-
ПНИМИ ИЗСЛЕДВАНИЯ В НАЧАЛОТО НА XXI ВЕК» / Отв. ред.
А. Чолева-Димитрова, М. Влахова-Ангелова, Н. Данчева**

София : Изд-во на БАН «Проф. Марин Дринов», 2021. 357 с.

Збірник «Слъдовати достоить» виданий на основі матеріалів Міжнародної ономастичної онлайнвої конференції «Антроніми та антроніми дослідження на початку XXI століття», присвяченї 100-рїччю від дня народження вїдомого болгарського мовознавця, доктора фїлологїчних наук, про-

© О. МАЛАШ, 2021

фесора Йордана Заїмова (1921–1987), що відбулася 20–22 квітня 2021 року в м. Софії, Республіка Болгарія¹. Відповідальними редакторками видання стали А. Чолева-Димитрова, М. Влахова-Ангелова та Н. Данчева.

У збірнику міститься 29 наукових доповідей, авторами яких є фахівці зі слов'янської, германської, грецької, гебрійської, фіно-угорської ономастики, що працюють у наукових та освітньо-наукових установах Болгарії, України, Польщі, Чехії, Німеччини, Росії, Естонії. Доповіді, опубліковані в цьому виданні, репрезентують найрізноманітніші напрями цієї дисципліни — порівняльно-історичний, структурно-граматичний, семантичний, соціолінгвальний, джерелознавчий, лінгвогеографічний та ін.²

Перша частина «Пленарні доклади» (с. 15–71) присвячена особистості Й. Заїмова та його внеску у слов'янську, зокрема болгарську, лінгвістику за період наукової діяльності в Інституті болгарської мови. Автори цих доповідей — учні-аспіранти та Р. Заїмова, продовжувачка справи батька в галузі болгарської гуманітаристики. У цій частині знаходимо розлогу бібліографію вченого — перелік його монографій та статей з болгарської топонімії, зокрема книжки серії «Местните имена в...», кожна з яких містить ґрунтовний аналіз географічних назв відповідно до обраного регіону.

Друга частина збірника — «Доклади» (с. 72–355) розподілена на п'ять основних тем, що відповідають окремим розділам: історична антропонімія, сучасна антропонімія, особові імена у глобальному контексті, теорія власних назв та антропоніми в топонімії.

Перший розділ «Историческа антропонимия» (с. 72–175) присвячений фіксації антропонімів у найдавніших пам'ятках писемності, збереженості праслов'янських словотвірних формантів у сучасних власних назвах, висвітлює основні проблеми й труднощі, з якими стикаються мовознавці в діахронних дослідженнях антропонімів та ін.

Об'єктом студій В. Шульгача стали прізвища, що походять від *nomina agentis* із суфіксом *-agъ. Український учений розподілив словотвірні й семантичні деривати на три групи: ті, що відомі всім слов'янським мовам або більшості, збережені в окремих споріднених мовах/діалектах та властиві одній з груп близькоспоріднених мов. В. Шульгач обґрунтував роль слов'янсько-германських мовних контактів у подальшому функціонуванні антропонімів, а також низки мікротопонімів, ойконімів, що походять як безпосередньо від згаданих *nomina agentis*, так і від утворених на їхній основі прізвищ.

Невід'ємною частиною історичних студій є відтворення власних назв у перекладах. Л. Тасева обрала об'єктом дослідження прізвиська візантійських володарів та їхні відповідники у сербських і болгарських перекладних джерелах. Зі статті читач дізнається про зв'язок неофіційних імен візантійських володарів з деякими ритуалами, прийнятими на той час.

У контексті дослідження антропонімікону негрецького населення в Одесі (регіон сучасної Варни, Болгарія) Д. Котова наголосила на важливості антропонімічних даних як джерела інформації про історичну реальність, зокрема про особливості суспільних і сімейних стосунків. Дослідниця пояснила причини функціонування такої великої кількості негрецьких жіночих імен у грецьких містах I–III ст., зачепивши принагідно й властиву тогочасному суспільству дискримінацію за ознакою статі (с. 102).

¹ Докладніше про конференцію див.: Єфименко І. В. Хроніка. *Мовознавство*. 2021. № 5. С. 78–82.

² Електронна версія збірника доступна для загалу на сайті Інституту болгарської мови Болгарської академії наук: https://ibl.bas.bg/wp-content/uploads/2021/06/е-книга_зборник_доклади.pdf (дата звернення: 02.09.2021).

Цей розділ містить також розвідку І. Карачорової про поминальний список з монастиря с. Кокаляне (Болгарія) (рукопис кінця XVI ст.), у якому зафіксовано 354 імені. Дослідження антропонімного складу писемних пам'яток дозволяє сформувати уявлення не лише про поширеність тих чи тих болгарських особових імен у зазначений період, але й про розмаїття патронімів та гіпокористик. Хоча «Кокалянски поменик» уже був об'єктом уваги фахівців з історії болгарської мови, І. Карачорова заповнила деякі лакуни, зокрема порушила питання про етимологічну та гендерну непрозорість деяких імен, що не потрапили в поле зору її попередників.

Із терміном «фемінальна агіонімія» та його втіленням у середньовічних болгарських пам'ятках познайомила читачів М. Цибранска-Костова. Дослідниця стисло виклала основні принципи опису й аналізу болгарських імен жінок-святих та навела орієнтовний перелік виявлених у джерелах X–XVIII ст. жіночих агіонімів. Характерною рисою іменника болгарських християнських святих виявилася чимала кількість слов'янських за походженням імен — *Валкана, Вишна, Величка, Добра* та ін.

Особовим іменам єврейської національної меншини на території Чехії та Моравії в другій половині XX — XXI ст. присвячене дослідження Ж. Дворжакової. Вміщені у статті діаграми відбивають динаміку антропонімного простору представників єврейської спільноти у різних регіонах Чехії впродовж 1946–2020 р. Досліджуваний матеріал структурований відповідно до поворотних пунктів в історії Чехії: Лютневого заколоту 1948 р., вторгнення радянських військ у Чехословаччину 1968 р. та Оксамитової революції 1989 р.

Т. Вебер, знайомлячи читачів зі специфікою соціолінгвістичних студій, порушує питання про те, яку роль може відігравати ім'я респондента (інформанта) при дослідженні його суспільно-мовної особистості. Трактатування імені як джерела контекстової інформації лежить в основі статті, написаної на матеріалі естонського антропонімікону першої половини XX ст.

Другий розділ «Сьвременна антропонимия» (с. 176–225) присвячений найактуальнішим проблемам слов'янських і неслов'янських мов, проте історичні екскурси неминучі для всебічного висвітлення будь-якого з розглянутих питань. Так, дослідження О. Хамаєвої, об'єктом якого стали китайські антропоніми, містить цікаву екстралінгвістичну інформацію (матрилінійність на певному етапі розвитку суспільства, зв'язок прізвищ батьків з ім'ям дитини), що дозволяє скласти уявлення про принципи формування китайських власних імен.

П. Боровяк позначив основні тенденції, пов'язані з ономастичними дослідженнями в Університеті імені Адама Міцкевича в Познані. З його статті читач може дізнатися про внесок польських мовознавців у наповнення «Encyclopedia of Slavic Languages and Linguistics Online», у дослідження українських прізвищ, а також про здобутки у діалектній та літературній ономастиці, історичній антропонімії та ін. У додатку вміщено перелік найважливіших праць, опублікованих науковцями університету, в галузі ономастики, зокрема антропонімії.

Стаття С. Насакіної присвячена ролі імен як виразників національної ідентичності в заголовках газет, що виходять друком у болгарській діаспорі в Україні. За словами авторки, саме антропоніми «виконують культурно-символічну та просвітницьку функції» (с. 219), відображають цінності, сформовані колективною свідомістю — це стосується як імен громадських і політичних діячів, святих, митців, учених, так і звичайних болгар, про яких з тієї чи тієї нагоди написано матеріал.

У фокусі третього розділу «Мода на личните имена в глобалния свят» (с. 226–299) перебувають соціолінгвістичні та лінгвокультурні аспекти антропонімії. Н. Данчева зосередилася на жіночих особових іменах м. Варни (Болгарія). Її дослідження є частиною проекту «Особові имена в Болгарії у XXI столітті» секції ономастики Інституту болгарської мови. Джерельною базою студій авторки стали дані Інституту статистики щодо імен новонароджених за період 2008–2018 рр. Стаття містить таблиці та діаграми, що унаочнюють антропонімну картину м. Варна у згаданому десятилітті.

У дослідженні Л. Меніку висвітлюються найсучасніші тенденції в албанському особовому назовництві. Лейтмотивом статті стала теза про суспільно-культурні зміни, що впливали раніше та впливають сьогодні на вибір імен для новонароджених. Такими чинниками є релігія, воєнні дії, міжкультурні зносини тощо. Авторка, аналізуючи найпоширеніші імена за даними 2019 р., висвітлила походження деяких з них.

К. Исса представила соціолінгвістичний аналіз болгарської антропонімії в Болгарії й поза її межами. Її спостереження щодо того, що наші сучасники обирають імена відповідно до «глобальної моди» (с. 248), ілюстроване прикладами вживання здавна відомих болгарам імен у їхніх неболгарських варіантах. Дослідниця надає цікаву інформацію про світський ритуал ім'янаречення в болгарських офіційних установах у ХХ ст., а також про те, як поєднати глобалізаційні тренди зі старосвітськими традиціями називання дитини на честь дідусів/бабусь. «Насправді все зовсім інакше, і не потрібно бути філологом, щоб це знати», — стверджує авторка (с. 249) та констатує прикру невідповідність між реальною антропонімічною картиною в материковій Болгарії й тим, що намагаються подати як дійсне діаспорянам-школярам автори підручників (с. 257).

Особове ім'я *Софія* у статті Р. Левкової постає як об'єкт багатостороннього мовознавчого аналізу. Дослідниця відстежила динаміку поширеності імені впродовж двох століть, надала різні лінгвокультурологічні тлумачення цього антропоніма, а також на основі відповідей на питання в анкеті проілюструвала ставлення дівчат і жінок, названих ім'ям Софія, до такого вибору батьків.

А. Гуссар розглянула особові імена естонців у ХХ–ХХІ ст., а також торкнулася питання національного законодавства щодо їх присвоєння. Антропонімічні дані згруповані в таблиці найпопулярніших імен у різні історичні періоди. Дослідниця пояснила значення специфічних естонських антропонімів, супроводивши їх перекладом англійською мовою, завдяки чому читачеві відкривається цікавий фрагмент мовної картини світу естонців. Зокрема, стає зрозумілим, як брак однієї літери може перетворити прадавнє ім'я єврейського походження на грубе прізвисько (с. 287).

У статті, присвяченій особовим іменам як знакам культурної ідентичності, Т. Христова наголошує на тому, що «присвоєння імені — не просто довільне етикетування, а швидше акт, сповнений певного сенсу, і цей акт здійснюється в конкретному контексті» (с. 290). Проаналізовано десять найпоширеніших чоловічих та десять жіночих імен у 2016–2017 рр. з погляду, по-перше, їхньої частотності та, по-друге, з погляду мотивації батьків до вибору відповідного імені для дитини.

Четвертий розділ «Теория на собствените имена» (с. 300–331) попри невелику кількість статей (лише 3) порушує комплексні питання, як-от структура антропонімічного гнізда та критерії добору одиниць за їхньою семантикою, асоціаціями й типологічними зв'язками (Б. Парашкевов); роль артиклів в ономастиці, причини появи яких «лінгвісти під тиском реально наявних фактів "намагаються" знайти <...>, проте не завжди адекватно оцінюють об-

шири ономастичної галузі» (О. Складенко); риторичний потенціал антропонімів у перекладі, ознакою високого гатунку якого є те, що перекладач «працює <...> прагнучи відтворити першотекст не просто цільовою мовою, а тією мовою, яку повністю розуміє аудиторія та яка відповідає її світогляду й рівню знань» (Е. Дикова, с. 329).

Двома статтями представлено п'ятий розділ «Антропонимите в топонимията (ойконимията, хидронимията, хрематонимията)» (с. 332–355). Авторами цих розвідок є українські вчені С. Вербич та І. Єфименко. Предметом уваги С. Вербича стали автохтонні слов'янські антропоніми, що можуть бути реконструйовані при дослідженні ойконімікону Тернопільської області (в минулому території Західного Поділля та Північної Волині): *Жизномир*, *Мужилів*, *Турильче* та ін.

І. Єфименко присвятила свою розвідку відантропонімним утворенням у пізньому ойконіміконі Харківської, Миколаївської, Херсонської та Донецької областей — колишніх земель Запорізької Січі. Авторка зазначила, що населені пункти, які стали об'єктом цього дослідження, походять від імен і прізвиськ власників відповідних земельних наділів — від документальних та розмовних антропонімів, зокрема патронімів, матронімів, прізвиськ. Читач дізнається про походження ойконімів *Явкино*, *Кулиничі*, *Девитовка* та ін.

Збірник «Слѣдовати достоить» не лише репрезентує важливі досягнення в царині ономастики та, зокрема, антропонімії в різних країнах Європи, але й спонукає замислитися над такими світоглядними питаннями, як національна й соціальна свідомість, глобалізаційні виклики, збереження історичного спадку, тяглість поколінь. І навіть позірна нейтральність, відстороненість дослідника при аналізі лінгвістичного матеріалу не завадить читачеві побачити, наскільки щиро кожен автор переймається подальшою долею національної мови та її іменника як лінгвокультурного дзеркала, щоб вислів «бабусине ім'я» (А. Гуссар, с. 287) не був символом зневаги до старих традицій, а випромінював бажання сучасників відроджувати найкраще, що їм залишили предки, адже й назва збірника також означає «варто наслідувати».

О. Малаш

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
м. Київ, Україна
Електронна пошта: darmodej@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-5726-5646>

O. Malash

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine
E-mail: darmodej@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0002-5726-5646>

WORTH FOLLOWING: PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL ONOMASTIC CONFERENCE «ANTHROPONYMS AND ANTHROPONYMIC RESEARCHES IN THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY» / A.Choleva-Dimitrova, M.Vlahova-Angelova and N.Dancheva (eds.)
Sofia : Izdatelstvo na BAN «Prof. Marin Drinov», 2021. 357 p.

Дата надходження до редакції — 13.09.2021

Дата затвердження редакцією — 28.09.2021